

MAGYAR IGAZSÁGÜGYI SZAKÉRTŐI KAMARA

5/2020.

MÓDSZERTANI LEVÉL

Az igazságügyi klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológia egyes szakértői vizsgálatairól

2020.

A kidolgozásban résztvevő személyek:**Mityók Csaba**

igazságügyi szakértő

Orvosi, egyes pszichológiai és biológiai területek szakmai tagozatának elnöke

Dr. Agárdi Tamás

Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara elnöke

igazságügyi szakértő

Orvosi, egyes pszichológiai és biológiai területek szakmai tagozatának tagja

Faragó Ágnes

igazságügyi szakértő

Orvosi, egyes pszichológiai és biológiai területek szakmai tagozatának tagja

Dr. Jekkel Éva

igazságügyi szakértő

Orvosi, egyes pszichológiai és biológiai területek szakmai tagozatának tagja

Dr. Németh Rita

igazságügyi szakértő

Orvosi, egyes pszichológiai és biológiai területek szakmai tagozatának tagja

Tartalom	
I. A módszertani levél témája	4.
II. A módszertani levél kiadásának indoklása	4.
III. Hatókör (kompetencia)	6.
IV. Meghatározások	11.
<i>A., Fogalmak</i>	11.
<i>B., Rövidítések</i>	12.
V. Bevezetés	12.
<u>1.</u> A témakör hazai helyzete, a témaválasztás indoklása	12.
<u>2.</u> Kapcsolat a hivatalos hazai és külföldi szakmai irányelvekkel	12.
VI. Az ajánlások szakmai részletezése	13.
<u>1.</u> A vizsgálat lebonyolítása, körülményei	13.
<u>2.</u> Módszerek:	16.
2.1. Exploráció:	17.
2.2. Heteroanamnézis	17.
2.3. Tesztvizsgálatok, kérdőívek:	18.
<u>3.</u> Büntető eljárások	20.
<u>4.</u> Családjogi eljárások	23.
<u>5.</u> Kártérítési perek, sérelemdíjra irányuló eljárások	26.
5.1. Neuropszichológiai vizsgálat indokoltsága	27.
<u>6.</u> Pályaalkalmassági vizsgálatok	28.

<u>7.</u> Közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatára irányuló eljárások, vagy egyéb hatósági eljárások lehetőségei	28.
VII. Javaslat az ajánlások alkalmazásához	28.
<u>1.</u> Az alkalmazás feltételei a hazai gyakorlatban	28.
<u>2.</u> Az alkalmazást segítő dokumentumok listája	29.
<u>3.</u> A gyakorlati alkalmazás mutatói	29.
VIII. A módszertani levél felülvizsgálatának terve	29.
IX. Szakirodalom	30.
X. Mellékletek	31.

I. A módszertani levél témája

A módszertani levél témája a büntető-, polgári- és közigazgatási ügyekben az igazságügyi döntést és a lehetséges jogkövetkezményeket befolyásoló tényállás megállapítását segítő, klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológiai területre bejegyzett igazságügyi szakértők tevékenységének leírása a magas színvonalú, egységes szemléletű és hatékony pszichológus szakértői vélemények érdekében.

II. A módszertani levél kiadásának indokolása

Jelenleg nincs hatályos módszertani levél érvényben, ugyanakkor az a szakértők egységes, magas színvonalú gyakorlata érdekében elengedhetetlenül szükséges és indokolt. Ezt támasztja alá az is, hogy az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. tv. (a továbbiakban: Szaktv.) 47. § (4) bekezdés f) pontja előírja a szakértők számára, hogy utaljanak arra, mely módszertani levél alapján készült el a vélemény.

Alapelvek:

Az igazságügyi klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológus (a továbbiakban: pszichológus szakértő/szakértő) a munkája során:

- az objektivitás
- pártatlanság
- szakmaiság követelményének megfelelően
- aggálytalanság
- a jogi és etikai szabályok betartásával
- a vizsgált személyek méltóságát tiszteletben tartva
- a gyermekek legfőbb érdekének figyelembe vételével és érvényre juttatása érdekében a Gyermekek jogairól szóló New York-i nemzetközi egyezménynek megfelelően (amely hazánkban a *Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvénnyel* került kihirdetésre)
- a feltett kérdések minél teljesebb megválaszolása érdekében jár el.
- a jogszabályi kötelezettségeknek megfelelően a határidők betartását szem előtt tartja, illetve a határidők lejártát megelőzően értesíti a kirendelő hatóságot a vélemény elkészítésének akadályáról.

A pártatlanság és objektivitás követelményének megfelelően a szakértő nem vehet át és nem használhat fel semmilyen olyan iratot, dokumentációt, fénykép vagy videofelvételt, amely nem része az iratanyagnak, de az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII.31.) IRM rendeletben [a továbbiakban: 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet] foglalt egészségügyi dokumentációt beszerezheti. 20/A. § (2) bekezdése „[...] A kirendelő eltérő rendelkezése hiányában a szakértő az egészségügyi dokumentációkat a vizsgált személytől vagy az eljárásban szereplő más személytől is beszerezheti. A szakértő véleményében kitér arra is, hogy az egészségügyi dokumentációkat honnan szerezte be, valamint arra is, ha azok beszerzése valamilyen okból sikertelen volt.”

Az adatok kezelése és kiadása

A szakértő a vizsgálat során keletkezett adatokat törvény alapján kezeli és azokat csak az arra jogosult személy – a kirendelő hatóság, illetve a vizsgált személy részére adhatja ki abban az esetben, ha a kirendelő hatóság az adatok kiadását nem tiltotta meg számára a Szaktv. alapján. Így tehát adatokkal kapcsolatos kérés esetén a szakértőnek a kirendelő hatóságot kell megkeresnie abban a kérdésben, hogy mely adatokat és milyen körben adhat ki. A szakértő az adott ügyben eljáró más, kirendelt – igazságügyi klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológia területére kijelölt – szakértő részére, annak megkeresése alapján a vizsgálat során keletkezett teljes dokumentáció kiadására jogosult és köteles.

Az adatkiadás korlátozása:

„A szakértő az általa kezelt adatok tekintetében érintett személyes adataihoz való hozzáférési jogának gyakorlását megtagadja a kirendelő vagy megbízó bűncselekmények megelőzése vagy üldözése, továbbá az érintett vagy mások jogainak védelmének érdekében tett utasítására.”
[Szaktv. 42. § (5) bekezdés]

„A szakértő a klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológiai vizsgálat során keletkezett adatok megőrzése során az igazságügyi szakértőkről szóló törvény, valamint az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény alapján jár el. A vizsgálat során keletkezett adatokat csak a törvény által arra feljogosított személy – így különösen az ügyben kirendelt másik szakértő – ismerheti meg.” [31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 20/B. § (5) bekezdés]

Amennyiben a szakértő más ügyben is vizsgálta a vizsgálatra ismét kijelölt személy(ek)e)t, a más ügyben keletkezett szakvéleményét csak a kirendelő hatóság engedélye alapján használhatja fel.

Az objektivitás és pártatlanság követelményének megfelelően a szakértő nem adhatja ki a gyermek vizsgálata során keletkezett adatokat kizárólag az egyik törvényes képviselőnek. Amennyiben a szülői felügyeleti jogokat csak egyik szülő gyakorolja, ő jogosult a gyermek vizsgálata során keletkezett adatok kikérésére, azonban az etikai szabályok alapján a szakértőt köti a titoktartás azon adatok vonatkozásában, amikkel kapcsolatosan attól lehet tartani, hogy azt a szülő nem a gyermek érdekében használja fel. A Magyar Pszichológiai Társaság Etikai kódexe 5.5 számú pontja alapján: „[...] Ezen belül megoszthatja a szülővel a rábízott titkot, amennyiben a gyermeknek ebből ne származik kára. Ha azonban a pszichológus úgy ítéli meg, hogy a gyermek érdekét súlyosan sértheti a tudomására jutott bizalmas információ kiadása, továbbra is köteles megőrizni azt.”

Fontos etikai szabály, hogy telefonon szakértő az adott ügygel kapcsolatban felvilágosítást nem adhat.

Egyebekben a Magyar Pszichológiai Társaság 2016. január 1-je óta hatályos Teszthasználati irányelve 2/c. pontja alapján:

„A tesztek eredményeire alapozott pszichológiai szakvéleményt – és nem önmagukban a teszteredményeket (pontértékeket, mutatókat, profilokat) – használhatják fel azok a megrendelők, akik a személy életét befolyásoló konkrét döntéseket meghozzák.”

Az adatok tárolása:

Az adatok tárolása során a szakértőnek biztosítania kell, hogy az ne legyen hozzáférhető illetéktelenek számára. A tárolása módja függ az adatok keletkezésének formájától elektronikus úton keletkezett adatot elektronikusan, megfelelő védelmi rendszerrel ellátott számítógépen vagy külső adathordozón, míg a papír alapon keletkezett adatokat zárható iratszekrényben kell a Szaktv. alapján előírt tárolási idő – zárolástól számított 10 év – végig megőrizni.

III. Hatókör (kompetencia)

Az igazságügyi pszichológus szakértő kompetenciája

Az igazságügyi pszichológus szakértői tevékenység az igazságügy jogalkalmazói munkáját segíti elő, hatósági kirendelés vagy magánfelkérés esetén a szakértő számára feltett lélektani kérdések megválaszolására törekszik, eldönti a szakkérdést, segíti a tényállás megállapítását.

Az igazságügyi pszichológus szakértői tevékenység ebből következően nem egészségügyi szolgáltatás, mivel nem célja sem a gyógyítás, sem a prevenciója az egyes betegségeknek, ahogy a rehabilitációhoz sem kapcsolódik. A terápia/tanácsadási és a szakértői tevékenység nem egyeztethető össze. Aki az ügyben szakértőként eljár, nem tölthet be terápia szerepet és fordítva, mert más a beavatkozás célja, módja.

Ugyanakkor az igazságügyi klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológia területén eljáró szakértőnek szerepelnie kell az egészségügyi dolgozók működési nyilvántartásában a hatályos jogszabályok alapján, 5 éves továbbképzési periódusokban pedig meg kell újítania a működési engedélyét, korszerűsítene kell a szakmai ismereteit. A MOK kamarai tagság ennek folyamányaként ugyancsak kötelező.

Az igazságügyi szakértői szakterületekről, valamint az azokhoz kapcsolódó képesítési és egyéb szakmai feltételekről szóló 9/2006. (II. 27.) IM rendelet [a továbbiakban: 9/2006. (II. 27.) IM rendelet] 12. §-a alapján:

„A névjegyzékbe a 2. számú mellékletben megjelölt szakterületeken – a 2. számú melléklet 13. pontjában megjelölt szakterület kivételével – az az általános orvos, fogorvos, gyógyszerész vagy pszichológia mesterképzési szakon oklevelet szerzett személy vehető fel, aki

- a) az egészségügyi képesítésének megfelelő egészségügyi szakmai kamara tagja, és*
 - b) a szakterületére előírt szakképesítése tekintetében – a 2. számú melléklet 8. pontjában megjelölt szakterület esetében legalább egészségbiztosítás szakvizsga tekintetében – szerepel az egészségügyi dolgozók működési nyilvántartásában,*
- kivéve, ha jogszabály szerint egészségügyi tevékenysége végzésének a működési nyilvántartásba történő bejegyzése vagy az egészségügyi szakmai kamarai tagság megléte nem feltétele.”*

Egészségügyi szolgáltatás nyújtására vonatkozó hatósági engedély kiváltása ezért nem szükséges – sok esetben a szakértő nem is saját rendelőjében/irodájában végzi a szakértői vizsgálatot (pl. börtön, rendőrség hivatalos helyisége stb.) azonban a vizsgálat elvégzéséhez szükséges feltételeket biztosítani kell.

Szakértői szempontból a szakma szabályai szerint nem támogatandó, hogy a vizsgálat a vizsgált személy vagy a szakértő otthonában történjen (pl. tesztek felvételének speciális körülményei, illetve bizonyos tesztek nem is hordozhatóak – pl. Világjáték), eltekintve azoktól az esetektől, amikor a vizsgálandó személy mozgásában korlátozott vagy nem szállítható.

A szakértő kompetenciájába, feladatkörbe tartozó kérdések:

Ha a szakkérdés

- az egészséges és az egészségestől eltérő, valamint a normán belüli és a normáltól eltérő mentális működés és személyiségvonások,
- a speciális feladatok megoldására előnyös, illetve hátrányos személyiségvonások, képességnormák,
- az élménybeszámolók háttérét képező lélektani folyamatok,
- a magatartás problémák háttérében álló pszichés tényezők,
- a pszichotraumatikus élmények következményeinek,
- a nevelési hatások,
- a gyermek direkt befolyásolásának vagy bántalmazásának, illetve
- a konfliktusos családi működésnek a szülők vagy gyermek személyiségét érintő következményeinek

feltárására, leírására, megállapítására, tipizálására, kategorizálására, értékelésére, illetve kizárására irányul, klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológiai vizsgálatot kell lefolytatni. [31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 20. § (1) bekezdés]

Így tehát klinikai és mentálhigiénia felnőtt- és gyermek szakpszichológus kompetenciájába tartozik a nevelési alkalmasság vagy a beszámolók élményszerűségének, a traumatizáltság vizsgálata. A klinikai és mentálhigiénia felnőtt- és gyermek szakpszichológiai területen dolgozó szakértő jogosult mind felnőttek, mind gyermekek vizsgálatára, mert erre képessé teszik a tanulmányai, melyeket vagy felnőtt vagy gyermek és ifjúsági klinikai és mentálhigiénia szakpszichológus (vagy ezzel egyenértékű korábbi klinikai szakpszichológusi) képzés keretében végzett. Családok komplex vizsgálata gyermeke(ke)t és felnőtteket egyaránt érint, ezért javasolt, hogy egy szakértő kezében összpontosuljanak a vizsgálati eredmények, a rendszerszemlélet csak így tud érvényre jutni. Ugyanakkor annak nincs akadálya, hogy a szakértő vagy a kirendelő döntése alapján több szakértő működjön közre egy ügyben (a szakértő javaslata esetén a kirendelő hatóságtól engedélyt kell kérni a társszakértő bevonására). Ez esetben javasolt az együttes (más szakértői terület esetén egyesített) vélemény előterjesztése.

A szakértő kizárólag a kirendelő végzésben vagy határozatban szereplő kérdéseket köteles megválaszolni – amennyiben azok a kompetenciájába tartoznak. „*A szakértő a vizsgálat*

során a vizsgált vagy a vizsgálaton jelen lévő más – nem a kirendelő szervet képviselő – személy kérdéseire nem köteles válaszolni.” [31/2008. IRM rendelet 20/A. § (5) bekezdés]

Klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológiai vizsgálat során a szakértő kizárólag a kirendelésben megjelölt személyt vagy személyeket és a közöttük fennálló, a kirendelés teljesítése szempontjából releváns kapcsolatot vizsgálja. Kezdeményezheti azonban további személyek vizsgálatát, amennyiben az szükségesnek látszik a kérdések megválaszolása, illetve a hatóság eljárása elősegítése érdekében szakértői szempontból. Amennyiben az erre irányuló végzést megkapta, intézkedhet csak a további személyek vizsgálatáról. Heteroanamnézis felvételére lehetőség van kirendelő végzés nélkül is. Gyermkek vizsgálata esetén büntetőügyekben ez kifejezetten indokolt.

Nem szakértői kompetenciába tartozó kérdések:

A Szaktv. alapján a szakértő köteles 5 napon belül a kirendelő hatóság felé jelezni azt, ha az adott kérdés nem tartozik kompetenciájába.

Szaktv. 45. § (4) bekezdése szerint

„A szakértő köteles a tudomására jutásától számított tíz napon belül - az igazságügyi szakértő öt napon belül - közölni a hatósággal, ha

- a) a személyére nézve törvényben meghatározott kizáró ok áll fenn,*
- b) a feltett kérdések megválaszolása egészben vagy részben nem tartozik azon szakismeretei körébe, amelyekben a szakértő a rá irányadó szabályok szerint jogosult eljárni,*
- c) a szakértői tevékenységének ellátásában fontos ok akadályozza, így különösen, ha tevékenysége ellátásának vagy részvizsgálatok elvégzésének feltételei nincsenek meg, vagy más hatóság felkérésének kell eleget tennie,*
- d) a vizsgálat elvégzéséhez más szakértő igénybevétele is szükséges,*
- e) feladatát a hatóság által megadott határidőre nem képes teljesíteni,*
- f) a feltett kérdésben kizárólag jogszabályban meghatározott szervezet jogosult szakvéleményt adni vagy*
- g) a szakértő díja a letétbe helyezett összeget előreláthatólag meghaladja, megjelölve egyidejűleg a még letétbe helyezendő összeget.”*

A szakértő feladata a szakkérdések megválaszolása, így olyan ténykérdéseket például, hogy mi történt, megtörtént-e valami, ki mit tett konkrétan vagy igaz-e, amit állít valaki stb., valamint jogkérdéseket nem vizsgálhat. A Szaktv. 47. § (6) bekezdése alapján: *„A szakvéleményben jogkérdésben – ha jogszabály eltérően nem rendelkezik – nem lehet állást foglalni.”*

Nem minősül a klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológia területéhez tartozó szakkérdésnek a vizsgált személy általános szavahihetőségének véleményezése, de a szakértő a vizsgált személy által előadottak élményszerűségét vizsgálja. [31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 20. § (4) bekezdése]

Az élményszerűség megítélésében támaszkodik a szakértő a viselkedés, érzelmi magatartás megfigyelhető megnyilvánulásaira és az ezekhez kapcsolódó fiziológiai reakcióra, valamint az ezekben bekövetkező minőségi és mennyiségi változásokra. Az esemény létrejöttének bizonyítása, a vélemény felhasználása a bizonyításban, vallomástételben a nyomozó hatóságokra tartozik (így pl. a szembesítéssel történő tisztázás is), nem szakértői feladat.

Szakértőnek ugyancsak nem feladata, hogy feltárja és vizsgálja, magyarázza a rendelkezésre álló iratanyag, valamint a szakértői vizsgálat során feltártak közötti ellentmondásokat.

A szakértői vélemény szakmai kérdések megvizsgálását célozza és egy csupán a bizonyítékok rendszerében. Ennek megfelelően nem szakértői eszköz és módszer kép- és hangfelvételek, jegyzőkönyvi nyilatkozatok értékelése, minősítése. A szakértő kizárólag személyes vizsgálat alapján nyilatkozik. A vizsgálatot a szakértő végzi, egyes vizsgálati egységeket, melyek kompetenciájába tartoznak, végezheti asszisztens is (pl. kérdőív kitöltetése kötött instrukció alapján, lásd részletesen az MPT pszichológiai teszthasználati irányelvek), azonban a vizsgálat explorációs részét, a rajzok készíttetését minden esetben a szakértőnek magának kell végeznie. A szakértőnek nem feladata más szakértő véleményének a felülvéleményezése. A szakértő kizárólag saját személyes vizsgálata alapján adhat szakvéleményt és kizárólag az általa vizsgált személyek vonatkozásában. Kizárólag a gyermek vizsgálata alapján a szülők nevelési képességéről nem nyilatkozhat. Magánszakértői megbízás esetén is éppen ezért indokolt és szükséges a teljes család vizsgálata.

Gyermekkorúak esetében szükséges lehet a szociokulturális közeg és a szakértő által annak detektálható hatásának figyelembevétele, a diszfunkcionális, maladaptív működési módok és ezek konzekvens hatásának feltárása.

A vizsgálat tárgyát képező cselekmény hatását befolyásolja annak gyakorisága, folyamatos jelenléte, időbeli lefolyása, súlyossága stb. Adott trauma pszichés hatása nagymértékben függ a személy egyéni megküzdési képességétől, személyiségszerkezetétől, elaborációs folyamataitól, az esemény óta eltelt időtől, a vizsgálati személy korától, a környezeti hatásoktól és elvárásoktól stb., melyek a trauma kimutathatóságát is befolyásolják, értékelésük pedig szakértői kompetencia körbe tartozik.

IV. Meghatározások

A., Fogalmak

Igazságügyi pszichológia: az igazságügyi pszichológia az igazságszolgáltatás gyakorlatát segítő lélektan elméleti és diagnosztikai ismereteit fogja össze.

Igazságügyi pszichológus szakértő: az a szakpszichológus, akinek a tevékenységét a névjegyzéket vezető hatóság engedélyezi és a törvényben meghatározott feltételeknek megfelel, nem áll a törvényben meghatározott kizáró okok hatálya alatt és letette az igazságügyi szakértői esküt, továbbá a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara tagja és szakértői igazolvánnyal rendelkezik.

Személyiség: az egyedi ember, az egyénre jellemző érzelmi, gondolkodási és viselkedéses mintázat, mely veleszületett bázison, a környezettel folyamatos kölcsönhatásban fejlődik.

Személyiségvizsgáló eljárások: a személyiség feltárását szolgáló projektív és nem projektív eljárások (standardizált kérdőívek).

Intelligencia: többféle meghatározása és megközelítése ismert, de általánosságban az értelmi képességek rendszere, mely lehetővé teszi a sikeres problémamegoldást és a környezethez való alkalmazkodást. Egy olyan általános mentális képesség, amely magában foglalja a következtetést, a tervezést, a problémamegoldást, absztrakt gondolkodást, komplex gondolatok megértését, a gyors tanulást és a tapasztalatokból való tanulás képességét. (Schalock és mtsai, 2006).

Intelligencia vizsgáló eljárások: az intelligencia mérésére szolgáló tesztek.

Nevelési alkalmasság: a személyiség vizsgálatán keresztül lehetséges a nevelési alkalmasság véleményezése, mely vizsgálható mind a szülő, mind a gyermek oldaláról. Általánosságban kijelenthető, hogy az érett és egészséges személyiség nevelésre alkalmas. A személyiség érettségét definiálhatjuk a differenciáltság és integráltság mértékével. A személyiségvonások egysége, harmóniája valószínűleg soha nem tökéletes, azonban a személyiségvizsgálatok megállapíthatják az összhang fokozatait. (Hajnal, 1995)

B., Rövidítések

NNK: Nemzeti Népegészségügyi Központ (az ÁNTSZ: Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi szolgálat jogutódja)

MOK: Magyar Orvosi Kamara

OFFI: Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda

PAS: szülői elidegenítés szindróma (parental alienation syndrome)

szakértő: jelen módszertani levélben a klinikai és mentálhigiéna felnőtt- és gyermek szakpszichológia területére kijelölt szakértő.

V. Bevezetés

1. A témakör hazai helyzete, a témaválasztás indoklása

A fentiekben kifejtettek okán a hazai szakértői gyakorlatnak már hosszú ideje szüksége volt egy hatályos módszertani levélre, mely iránymutatásként szolgál a szakértőknek az eljárásuk során, de a jogalkalmazók munkáját is segíti azáltal, hogy átláthatóbbá teszi az eljáró szakértők munkáját.

A *hazai helyzetet* mutatja az alapvető jogok biztosa által készített jelentés is 2014-ben, mely szerint szükséges lenne a pszichológus szakértői tevékenység szakmai protokolljának kialakítása annak érdekében, hogy a jogalkalmazók egységes szakmai standardok, eljárásrend alapján készült pszichológiai szakvéleményekre tudjanak támaszkodni munkájuk során. Különösen fontos ez a garanciálisnak is tekinthető elem a gyermek- és fiatalkorúakat érintő eljárásokban. A módszertani útmutató, szakmai protokoll hiánya veszélyeztetheti a tisztességes eljáráshoz, valamint a gyermek gondoskodásához és védelemhez való jogának érvényesülését.

2. Kapcsolat a hivatalos hazai és külföldi szakmai irányelvekkel

Az egységes szakmai alapelvek, az alkalmazható módszerek és a vélemény tartalmi elemei szakmai protokollban (guide) kerülnek meghatározásra az adott szakterületen. A szakmai protokoll olyan dokumentum, amelyet elismert szervezet alkotott vagy jóváhagyott,

közmegegyezéssel elfogadott. Tevékenységekre vagy azok eredményeire vonatkoznak, ismételten alkalmazható és általánosan megkövetelhető útmutatókat, szabályokat és jellemzőket tartalmaznak. Széles körben elismert, korszerű és a gyakorlatban alkalmazott tudományos eredményekre épülnek. Kidolgozásuk szükséges ahhoz, hogy a jogalkalmazók egységes szakmai standardok, eljárásrend alapján készült pszichológus szakvéleményekre támaszkodhassanak.

A hazai szabályozás igazodik a nemzetközi standardokhoz azzal, hogy az eltérő jogrendből fakadó sajátosságokra szükségszerűen figyelemmel van. (pl. Specialty Guidelines for Forensic Psychology - American Psychological Association)

VI. Az ajánlások szakmai részletezése

1. A vizsgálat lebonyolítása, körülményei:

A szakértő a vizsgálandó személyeket időben, írásban, tértivevényes levélben, illetve elektronikus úton – de minden esetben igazolható módon értesíti ki a szakértői vizsgálat időpontjáról és helyéről, emellett indokolt esetben rövid úton történő értesítésre is van mód (pl. telefonon, elektronikus úton, jogi képviselőn keresztül).

A vizsgálat megkezdésekor a szakértő ellenőrzi a vizsgált személy személyazonosságát, majd tájékoztatást ad a vizsgálat okáról, céljáról, várható időtartamáról, az alkalmazandó módszerekről. Ezt követően polgári ügyekben kötelező a beleegyező nyilatkozat kitöltése abban az esetben is, ha a vizsgálatra a kirendelő hatóság kötelezte a személyt (minta mellékelve).

A szakértő a vizsgált személyről hang és/vagy kép rögzítést is alkalmazhat (amennyiben erre vonatkozóan írásos beleegyező nyilatkozatot ad a vizsgálati személy vagy a törvényes képviselő), mely tartalmazza, hogy a fenti tájékoztatást a vizsgált személy megkapta, lehetősége volt kérdéseit feltenni és tud arról, hogy szakértő kezeli az adatait jogszabály alapján, így ahhoz hozzájárulnia nem kell, törlését nem kérheti (gyermekkorú vizsgálati személynél a törvényes képviselő nyilatkozata). A szakértő diktafonos rögzítésre azonban nem kötelezhető.

10 évig köteles az adatokat a szakértő megőrizni az igazságügyi szakértőkre vonatkozó jogszabályok alapján. Ennek a beleegyező nyilatkozatnak egy másolati példányát átadja a szakértő a vizsgált személynek.

Amennyiben tolmács bevonása szükséges, és a kirendelő hatóság azt nem biztosítja, úgy javasolt az OFFI által minősített tolmácsok igénybevétele. Ha a szakértő anyanyelvi szinten beszél egy nyelvet abban az esetben is javasolt tolmács bevonásáról gondoskodni az esetleges félreértések elkerülése érdekében.

Amennyiben a szakértői vizsgálat tolmács bevonása mellett zajlik, akkor a tolmácsot is tájékoztatni szükséges a vizsgálat megkezdése előtt arról, hogy a pszichológus szakértői munka milyen speciális jellemzőkkel bír (pl. fontos a pontos, szó szerinti fordítás a Rorschach-teszt esetében), a titoktartási kötelezettségről, illetve arról, hogy saját véleményét a tolmács ne fogalmazza meg, ne befolyásolja a személyeket, az instrukciókat pontosan fordítsa le.

Siketnéma jeltolmács igénybevétele ugyancsak szükséges lehet, ez esetben figyelemmel kell lenni arra, hogy a kérdőívek felvételét befolyásolhatja a hallássérültség, az absztrakt fogalmakat tartalmazó kérdőívek pontosan nem magyarázhatók el, fordíthatók le egy hallássérült számára, így inkább a projektív vizsgálatokat célszerű alkalmazni.

Az igazságügyi pszichológus szakértői vizsgálat – mint minden pszichológiai vizsgálat – fő szabályként négy szemközt történik. Más személy jelenléte – különösen gyermekek esetében – nem kívánatos, alapvetően befolyásolhatja, torzíthatja a vizsgálat eredményeit.

A körülményekből fakadó kivételek lehetnek:

- fogvatartott személy vizsgálata esetén a biztonsági személyzet (őrök, rendőrök, BV munkatársai) jelenléte szükséges lehet, ennek megítélése mindig a fogvatartott őrzéséért felelős személy/hatóság kompetenciája, de ez esetben is biztosítani kell a vizsgálat elvégzéséhez szükséges feltételeket (pl. domináns kezét tudja használni)
- tolmács bevonása mellett zajló vizsgálat
- azokban a ritka esetekben, amikor a gyermek a szülőről nem választható le alacsony életkora vagy intenzív szeparációs szorongása miatt és ez nem oldható, ultima ratioként sor kerülhet a gyermek szülők jelenlétében történő vizsgálatára is, azonban az objektivitás miatt a szakértőnek ez esetben is törekednie kell arra, hogy vagy

mindkét szülő benn legyen a vizsgálaton, vagy mindketten kapjanak arra lehetőséget, hogy a vizsgálat során külön-külön is benn tartózkodhassanak a gyermekkel. Ez esetben azonban a vizsgálat eredményei korlátozottabbak lehetnek, amire a szakértőnek figyelemmel kell lennie a következtetések levonásakor.

A körülmények (négy szemközti vagy sem, a vizsgálat előtti történések, megkeresések, a vizsgálati helyzetben mutatott interakciók szakértő által észlelt jellemzőinek rögzítése, gyermeket ki kísérte stb.) leírása jelentőséggel bírhat az adott ügyben, így ez kívánatos, azonban önmagában a vizsgálati helyzetben mutatott magatartása a személynek nem alapozhat meg szakértői véleményt.

A gyermekek igazságügyi pszichológus szakértői vizsgálhatóságának alsó életkori határa általában 3 éves kor, de ez a gyermekek egyéni fejlettségi szintjétől függ, ennek megítélése szakértői mérlegelés körébe tartozik. Ennél korábbi életkorban a gyermekek inkább csak a fejlettségi szintjük megállapítása érdekében vizsgálhatók. Az alacsonyabb életkorban (3 évesnél idősebb gyermekek esetében is) végzett vizsgálatok esetén figyelemmel kell lenni arra, hogy a gyermekek által szolgáltatott információk, megnyilatkozások bizonytalanok, szituáció-függők lehetnek.

A szakértő kompetenciája a vizsgálat időpontjának, sorrendjének alakítása az egyes személyek vonatkozásában. Optimális, ha – speciális okoktól eltekintve (pl. felügyelet mellett elrendelt kapcsolattartás vagy ítélettel igazolt bántalmazás, illetőleg bármely más ok, amikor a szakértő úgy ítéli meg, hogy a vizsgált személy vagy a gyermek számára veszélyt jelenthet a másik személy jelenléte, illetve a vizsgálatot megghiúsíthatná) – a vizsgálatban résztvevő személyeket azonos időben vagy egymást követően idézzük, de legalább úgy, hogy a gyermek vizsgálatának elkezdése előtt valamennyi főérdekelt ott legyen.

Sajátos, pl. járványügyi helyzetben javasolt, hogy egyidőben egy lakcímről érkezők, együtt élő személyek legyenek jelen, de a gyermek vizsgálata előtt – a fenti speciális okokon kívül – mindkét szülővel találkozhasson. Ilyen esetben szakértő megfelelő óvintézkedéseket tegyen (kézfertőtlenítő, gumikesztyű a tesztek esetében, maszk, ha indokolt plexi fal vagy plexi álarc stb.).

A szakértői vizsgálat 1, maximum 2 alkalom, melyek számát indokolni kell, ez utóbbi abban az esetben lehetséges, ha pl. a gyermek szorongása miatt első alkalommal nem közelíthető

meg. Ennél több alkalom már felveti a szakértőtől eltérő kapcsolat kialakulásának lehetőségét (terápiás jellegű kapcsolat). Ez alól kivételt képez az elmemegfigyelés keretében végzett szakértői munka.

A vizsgálat meghatározása, módszereinek kiválasztása szakértői mérlegelés körébe tartozik, ennek függvényében a vizsgálat időtartama változik. Az időtartamot befolyásoló tényezők (pl. nem megfelelő együttműködés, ellenállás a vizsgálattal szemben, lassabb pszichomotoros tempó stb.) feltüntetése indokolt.

2. Módszerek:

A szakértő a vizsgálat során egyidejűleg több vizsgálati módszert alkalmaz. A kirendelésben szereplő szakkérdésnek megfelelő vizsgálati eljárásokat a szakértő választja meg.

A vizsgálat része a viselkedés megfigyelése és a szakértő által irányított tematikus kikérdezés (exploráció). A szakértő kizárólag olyan eljárásokat alkalmazhat, amelyek a pszichodiagnosztikában elismertek és/vagy a gyakorlatban objektív viszonyítási kritériumokkal rendelkeznek, alkalmasak a vizsgált személy vagy személyek vonatkozásában a kirendelő számára releváns információt nyújtani. A szakértő a személyiség vizsgálata esetén projektív vizsgálatokat vagy többfaktoros, validitási skálákkal bíró tesztek alkalmaz.

A szakértői véleményben nem szükséges az egyes tesztadatok, tesztmutatók közlése, de a szakértő ezeket közölheti, azonban oly módon kell történnie, hogy azokból ne legyen lehetséges direkt összefüggéseket leszűrni egyes kóros folyamatokra vagy személyiségjellegzetességre nézve, amely egy esetleges későbbi vizsgálat eredményeit ebből következően befolyásolhatná. Ugyanakkor a tesztadatok, tesztmutatók megőrzése szükséges, hogy a későbbiekben az esetleges kiegészítés, felvilágosítás során, illetve ha a kirendelő felülvizsgáltatja a szakvéleményt, e felülvizsgálat során rendelkezésre álljon

A szakértő a klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológiai vizsgálat során keletkezett adatok megőrzése során a Szaktv., valamint az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló törvény alapján jár el. A vizsgálat során keletkezett adatokat csak a törvény által arra feljogosított személy – így különösen az ügyben kirendelt másik szakértő – ismerheti meg.

2.1. Exploráció:

Az exploráció (pszichológiai jellegű tájékozódó vagy feltáró beszélgetés) elengedhetetlen része a szakértői vizsgálatnak. Amennyiben a pszichológus szakértő pszichiáter (elmeorvos) társszakértővel együtt végzi a vizsgálatot, nincs akadálya annak, hogy az exploráció bizonyos része a társszakértő vezetése mellett történjen – kerülendő a vizsgált személy számára ugyanazon kérdések ismételt feltevését –, a pszichológus szakértőnek azonban lehetősége és kötelezettsége van azoknak a kérdéseknek a feltevésére, melyeket szükségesnek ítél a feltett kérdések megválaszolása vagy a pszichodiagnosztikai vizsgálatok értékelése szempontjából.

Az exploráció során a jegyzőkönyvben felvett adatok nem minősülnek a szakvélemény szempontjából tényadatnak, a vizsgálati személy szubjektív közlései, azok a pszichodiagnosztikai vizsgálatok általános eredményeinek konkretizálásában segíthetnek.

A szakértő a vizsgálat során a vizsgált vagy a vizsgálaton jelen lévő más – nem a kirendelő szervet képviselő – személy kérdéseire nem köteles válaszolni.

Az exploráció kérdéskörének meghatározása a szakértő kompetenciája, de ez illeszkedik a kirendelő hatóság vagy megbízó által feltett kérdésekhez. Ennek általánosságban része lehet a vizsgált személy életvezetésének, körülményeinek kikérdezése (munka, családi viszonyrendszer stb.). Az exploráció során elhangzottakat a szakértő tehát igyekszik pontosan jegyzőkönyvezni, de nem szükséges a szó szerinti jegyzőkönyv készítése, ahogy az sem, hogy a szakértő a saját kérdéseit az explorációs jegyzőkönyvben minden esetben rögzítse. Erre csak akkor kell kitérni, ha a kérdésekre adott válaszok inadekvátak, nem a kérdésekhez illeszkednek. A szakértőnek azonban arra figyelmet kell fordítania, hogy ne tegyen fel sugalmazó, befolyásoló jellegű kérdéseket – különösen gyermekek esetében –, azonban arra lehetősége van, hogy összegző vagy visszatükröző kérdésekkel pontosítsa az elhangzottakat. A gyermekek kikérdezése során különösen ügyelnie kell arra, hogy a gyermek korához, fejlettségéhez illeszkedő kérdéseket tegyen fel, melyeket a gyermek jól ért és így azokra megfelelő választ tud adni, így kerülendő a többszörösen összetett vagy absztrakt, kérdések használata és esetükben kapcsolatfelvevő beszélgetéssel kell indítani.

2.2. A *heteroanamnézis* felvétele kiegészítő információkkal szolgálhat a gyermekek vagy cselekvőképességükben korlátozott személyek vizsgálatakor, mert informál a vizsgált személy fejlődéséről, mindennapjairól olyan vonatkozásban, amiről a vizsgált nem tud (hitelt érdemlő módon) beszámolni, így a szakértőnek belátásától függően lehetősége van ennek

felvételére, azonban ez esetben külön jelölendő, hogy mi az, ami heteroanamnéziszből származik és ezt az adatot ki szolgáltatta.

2.3. Tesztvizsgálatok, kérdőívek:

A szakértő a vizsgálat során olyan tesztek alkalmaz, melyek a tudományos alapelveknek és a szakma szabályainak megfelelnek, a szakmai gyakorlatban elfogadottak és használtak, és melyek használatára kiképződött. *„Az igazságügyi szakértő feladata, hogy a hatóság vagy megbízás alapján, a tudomány és műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával készített szakvéleménnyel (...) döntse el a szakkérdést és segítse a tényállás megállapítását.”* [Szaktv. 3. § (1) bekezdés]

A tesztek, kérdőívek kiválasztása során a szakértőnek olyan módszereket választ, melyek illeszkednek a feltett vagy szakmai szempontból vizsgálandó kérdésekhez, ezen kérdések megválaszolására érvényességgel bírnak.

A tesztek értékelése és értelmezése szakértői feladat, így az esetlegesen közölt tesztadatokból levont következtetések megkérdőjelezése irányuló, nem szakember részéről érkező kritikákra nem kell választ adnia, azonban más szakértőnek lehetősége van arra, hogy – erre irányuló kérdés esetén – megfogalmazza saját álláspontját az adott adatok vonatkozásában (a kolléga munkájának minősítése nélkül, szigorúan szakmai alapon, a kirendelő hatóságot tájékoztatása érdekében, hogy a kirendelő/felkérő megalapozott döntését elősegítse).

A leggyakrabban alkalmazott személyiségvizsgálati módszerek:

- projektív tesztek (pl. Rorschach teszt, Szondi teszt, rajz tesztek, TAT, CAT, Világjáték stb.)
- preferencia vizsgálatok (pl. Düss-mese, Házak próba, Thomas mesék, Lakatlan sziget stb.)
- kérdőíves eljárások (pl. MMPI I., MMPI II., CPI, S-CPI stb.)
- képesség – és intelligencia mérő eljárások (pl. Benton, Raven, WAIS-IV, MAWI, Színes Raven, WISC-IV, Woodcock-Johnson stb.)

Az igazságügyi szakértői vizsgálatban a Rorschach-teszt alkalmazása kiemelt jelentőségű, szakmailag jól képzett szakértő számára rendkívül informatív lehet mind a személyiség

feltérképezése, mind az esetleges kóros folyamatok kiszűrése szempontjából. Éppen ezért szakértői szempontból szükséges lehet a Rorschach-teszt – akár rövid időn belül történő – ismételt felvétele is, természetesen ebben az esetben szakértőnek figyelemmel kell lennie az értékelés során erre a tényre is.

A C.A.T. képek egyes képei kiragadottan is használhatók preferencia-vizsgálatokban az igazságügyi szakértői gyakorlatban, természetesen a teljes teszt használatához képest korlátozottan, kizárólag a kötődési viszonyok, a kapcsolati minőség vizsgálata szempontjából. Ugyanakkor a Rorschach-teszt esetében nem megengedhető, hogy csak egyes táblák kerüljenek bemutatásra.

A mentális színvonalat a szakértő nem csak teljesítményszerzők alapján ítélni meg, arra egyéb lehetőségei is vannak (pl. tájékozódó vizsgálat, kifejezőmód, választékosság, projektív tesztek eredményei alapján stb.).

A szakvélemény formai követelményei

1/ A fejléc tartalmazza a vélemény címét:

"Igazságügyi pszichológus szakértői vélemény."

a/ A vizsgálatot elrendelő hatóság nevét, végzés / határozat számát, az ügy rövid megjelölését.

b/ A vizsgálandó személyeket

c/ Az előzmények rövid összefoglalóját a szakértő kirendelő végzés/határozat alapján.

d/ A megválaszolendő kérdések felsorolását.

e/ A vizsgálat helyét, idejét. A vizsgálat ügy szempontjából fontos körülményeit (pl. a gyermeket ki kísérte be, ki volt jelen, stb.)

2/ A vizsgálatba bevont személyek sorszámozott nevei alatt:

a/A vizsgált személyek személyi adatait

b/ Az explorációban kapott információkat, csatolva az esetleges megfigyeléseket,

c/ a pszichológiai vizsgálat adatainak módszerenként elkülönített kiértékelését, leírását, a tesztadatok szükségszerű közrebocsátása nélkül. (lelet)

3/ Az adatok összegzett összefoglalását.

4/ A 3. pontig terjedő egységtől középre írt "Vélemény" címszóval elkülönítve a kérdésenként külön a vizsgálati adatokból következő válaszokat a megbízásban feltett kérdésekre, végül

dátum és aláírás kell szerepeljen, valamint a szakértő köteles feltüntetni azt a szakterületet, melyben adta a szakvéleményét, nyilvántartási számával, továbbá szakértői bélyegzőjével kell ellátnia a szakvéleményt, melyen ugyancsak szerepel a szakértői területe.

Mindennek során a szakértőnek be kell tartania a Szaktv. 47. § (4) és (5) bekezdését, amely alapján:

„ (4) A szakvéleménynek tartalmaznia kell

a) a leletet,

b) a vizsgálat módszerének rövid ismertetését,

c) a szakmai ténymegállapításokat,

d) a szakértő véleményét,

e) ha az ügyben korábban vizsgálat lefolytatására került sor és a kirendelés erre kiterjed, a korábbi vizsgálatra vonatkozó adatok és megállapítások értékelését,

f) a módszertani levélre történő utalást, illetve a módszertani levélben foglaltaktól történő eltérés esetén ennek indokait és

g) az arra való utalást, hogy az igazságügyi szakértő mely szakterületen jogosult szakvéleményt adni illetve, hogy az igazságügyi szakértő vagy más személy eseti szakértőként járt el.

(5) Szakkonzultáns, szakértőjelölt vagy segédszemélyzet igénybevétele esetén a szakvéleményben a hatóságot erről tájékoztatni kell, továbbá fel kell tüntetni, hogy a szakkonzultáns milyen szakkérdésben nyilvánított véleményt, valamint a szakértőjelölt miként működött közre.”

3. Büntető eljárások

A vizsgálat a kirendelés módja szerint történhet:

- nyomozati
- ügyészi
- bírósági
- magánfelkérésre

A vizsgálat alanyai a következők lehetnek:

- sértett
- tanú
- terhelt

Életkor alapján gyermekkorú és felnőtt korú egyaránt (vizsgálhatóság életkori aspektusait lásd fentebb). Az általános részben megfogalmazott vizsgálati irányelvek, körülmények ezen eljárások során is irányadók és követendők.

A büntetőperек folyamatában a szakértésre igen gyakran pszichiáter szakértővel együtt kerül sor a kirendelő végzés vagy határozat alapján. Ilyen esetekben a vizsgálat történhet részben a pszichiáterrel együtt (exploráció), illetve egymástól függetlenül is, ez azonban a pszichológiai vizsgálati módszereket nem érinti.

Az igazságügyi szakértő feladatai a bűncselekmények besorolása szerint:

A szakértő feladata a bűncselekmény jellegének megfelelően változhat, a vizsgálat körének, céljának, módszereinek pontosítása, kiválasztása a szakértő kirendelőben feltett kérdések alapján, a szakértő mérlegelése alapján történik.

A vizsgálati személy esetében a kérdések leggyakrabban a következőkre irányulnak:

- komplex személyiség szerkezet, különös tekintettel az érzelmi-indulati életre, agresszív késztetésekre
- értelmi színvonal
- kognitív képességek, esetleges funkcióromlás és annak jellege
- élményszerűség
- beszámolót befolyásoló tényezők (pl. disszimuláció, konfabuláció, pszudológia, direkt vagy indirekt ráhatás, szimuláció, lojalitáskonfliktus stb.)
- motivációs háttér
- pszichés elváltozások és azok háttere
- pszichoszexuális fejlődés és annak zavarai
- veszélyeztetés lehetősége, mértéke
- traumatizáltság
- belátási képesség büntető jogi szempontú vizsgálata a 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 19/A. § (1) bekezdése szerint 12-14 év közötti személyek esetében nem önálló vizsgálat, hanem elmeszakértővel és gyermek pszichiáter szakértővel közösen]
- az adott ügy szempontjából speciális, szakértői módszerekkel megválaszolható kérdések

A bűncselekmények jellege szerinti főbb vizsgálati csoportok:

- szexuális
- életellenes
- testi épség veszélyeztetésére irányuló, illetve erőszakos jellegű
- nevelésre, gondozásra, felügyeletre bízott személlyel szembeni
- vagyon elleni jellegű (pl. lopás, csalás, sikkasztás)
- emberi méltóságot, személyi szabadságot sértők (pl. zaklatás, becsületsértés, kényszerítés stb.)
- okirattal való visszaélések
- közszemérem, köznyugalom elleni (pl. garázdaság)

A vizsgálatok során információk nyerhetők a következők alapján:

- korábbi orvosi (pszichológiai, szakértői) dokumentációk, iratanyag
- exploráció, anamnézis, heteroanamnézis
- megfigyelhető viselkedés
- diagnosztikai eszközök eredményei
- a fenti forrásokból nyert adatok összevetése

A diagnosztikai eszközök csoportjai életkor szerint:

- gyerek vizsgálati módszerek (a vizsgálati személy konkrét életkora szerinti további differenciálások a szakértő döntése alapján)
- felnőtt vizsgálati módszerek (a vizsgálati személy konkrét életkora szerinti további differenciálások a szakértő döntése alapján)

A diagnosztikai eszközök csoportjai jellegük szerint:

- teljesítménytesztek (a./ intelligencia tesztek b./ specifikus kognitív képességeket mérő eljárások, neuropszichológiai vizsgáló eljárások)
- projektív tesztek
- kérdőíves eljárások

- strukturált diagnosztikai interjúk

A tesztek megválasztása az általános részben foglaltak szerint történik (pl. életkor, cselekmény jellege, feltett kérdések, verbális kifejező készség, mentális színvonal, szociokulturális háttér, iskolázottság stb.), és a szakértő kompetenciájába tartozik.

Elmemegfigyelés:

30 vagy kétszer 30 napos osztályos megfigyelés, melynek része lehet többszöri pszichológiai vizsgálat, akár bizonyos tesztek megismétlése is.

4. Családjogi eljárások

Igazságügyi pszichológus szakértői vizsgálatok leggyakrabban a következő családjogi eljárásokban történnek:

- szülői felügyelet rendezésére és megváltoztatására irányuló eljárások
- kapcsolattartás szabályozása
- a gyermek elhelyezése 3. személynél
- örökbefogadás, annak felbontása

A vizsgálatok célja általában a következő kérdések megválaszolása:

- Milyen a vizsgált személyek személyiség szerkezete?
- Milyen a vizsgált személyek nevelési alkalmassága?
- Melyik fél alkalmasabb pszichológiai szempontból a gyermek nevelésére?
- Befolyásolják-e a felek a gyermeket tiltott módon, meg nem engedett eszközökkel (direkt, indirekt, manipulatívjellegű befolyásolás), ellennevelés érzékelhető-e?
- Milyen a gyermek(ek) kötődése a vizsgált személyek irányába?
- Milyen a felek kötődése a gyermek felé?
- Milyen a testvérek kapcsolata egymáshoz? Esetleges elválasztásuk javasolt-e?
- Milyen a gyermek pszichés státusza?
- Milyen a gyermeknek a perben érintett más személyekhez (pl. élettárs, nagyszülő) fűződő érzelmi viszonya, illetve ezen személyek hogyan viszonyulnak a gyermekhez?

- Kapcsolattartás típusára történő javaslat (korlátozott, felügyelet mellett zajló, elviteljogával történő stb.)

A szakértő a szülői elidegenítést (PAS-szindróma) nem vizsgálja, ugyanakkor igyekszik feltárni a gyermekre irányuló, véleménynyilvánítását befolyásolni törekvő direkt és indirekt ráhatásokat, az elidegenítési törekvéseket. [ld. 31/2008. (XII. 31.) IRM rendelet 20/B. § (4) bekezdése]

A vizsgálat lebonyolítása:

A vizsgálatot ajánlatos a kiskorú gyermekkel kezdeni, a gyermekek teherbírását és toleranciáját figyelembe véve, de azért is, mert kognitív és élményjellemzői nem állnak oly mértékben a bizonyítási eljárás torzító hatása alatt, mint az a felnőtteknél tapasztalható. Ugyanakkor a szakértő ettől eltérhet. A további sorrend kialakításában célszerű a vizsgálatban résztvevő személyek között megegyezést elősegíteni.

Pszichológus szakértői szinten a bíróság végzése, engedélye alapján bevont felnőttek vizsgálata leggyakrabban a nevelési alkalmasság vonatkozásában történik. Ilyen személyek lehetnek mindazok, akik a gyermek(ek)kel nevelői relációban vannak (pl. vérszerinti szülők, nevelőszülők, vérszerinti szülők élet- házastársai, nagyszülők, rendkívüli esetekben közeli vérrokonok).

A felnőtt személyek pszichológiai vizsgálata azt a célt szolgálja, hogy nevelési alkalmasságuk mértékét megállapítva és véleményezve a gyermek érdekeinek megfelelő elhelyezési ítélet meghozatalához segítse a jogszolgáltatót.

Nevelésre való alkalmasság fogalma:

Nevelésre azon személy alkalmas, aki rendelkezik átlagos érzelmi, gondolkodási és viselkedés szabályozási képességgel, alkalmazkodási készséggel, érzelmi gazdagsággal, illetve a realitás kontroll zavara nem érzékelhető.

A nevelésre való alkalmasság a következő fokozatokkal írható le:

- átlagosnál jobb
- átlagos

- c) átlagosnál gyengébb vagy más néven átlag alatti
- d) alkalmatlan

A vizsgálatok eredményei alapján a szakértőnek lehetősége van kiemelni a nevelési alkalmasságot elősegítő, illetve gyengítő személyiségjegyeket, ezáltal árnyaltabb képet kialakítani.

Átlagosnál gyengébb nevelési alkalmasságú az a személy, aki diszharmonikus, differenciálatlan, éretlen személyiség, jelentősebb alkalmazkodási nehézséggel. Minden esetben azonban szakértői kompetencia ennek megítélése a személyiség egészét és a vizsgált személy viselkedését mérlegre téve, egyes vonásokat kiragadni ebben a vonatkozásban a többi jellemzőhöz való viszonyának figyelmen kívül hagyása mellett félrevezető lehet.

Amennyiben mentális zavar vagy annak lehetősége fennáll a vizsgálat eredményei alapján, akkor igazságügyi pszichiáter társszakértőt szükséges lehet bevonni. Önmagában valamilyen mentális vagy viselkedés zavar fennállása nem eredményez nevelési alkalmatlanságot, fontos tényező a személy betegség tudata, belátása és a szükséges kezelésekkel való együttműködés, melynek megítélése orvosi szakkérdés.

Nevelési alkalmatlanság akkor véleményezendő, ha:

1. a szülői személyiség vizsgálata súlyos devianciák jelenlétére utal,
2. ha a gyermek személyiségében súlyos fejlődési zavarok, traumatizáció vagy veszélyeztetettség jelenik meg
3. és ez kapcsolatba hozható a kérdéses szülői személyiségjellemzőből következő magatartással. Ez az elv követendő akkor is a nevelői alkalmasság megítélésében, ha korábban a szülő bűncselekményt követett el.

A relatív nevelési alkalmasság

A nevelés folyamata a nevelő és a nevelt kölcsönhatásában valósul meg. Elképzelhető olyan viszony, amelyben az átlagos, akár annál jobb nevelői alkalmasság olyan neveltségi adottságokkal szembesül, amelyek a nevelő elvárásainak nem képesek megfelelni. A nevelő nevelési alkalmassága megfelelő, mégis, a gyermek képességeihez mérten elvárásai nem teljesíthetők, a nevelt számára nyomasztóak lehetnek.

5. Kártérítési perek, sérelemdíjra irányuló eljárások

A traumákhoz, érzelmi veszteségekhez, közúti balesetekhez (hozzátartozó elvesztése, gondozása, maradandó fogyatékoság stb.) kapcsolódóan sor kerülhet igazságügyi pszichológus szakértő bevonására az érzelmi reakciók, adaptálódási készség, családi és szociális viszonyrendszer, munkaképesség vizsgálata és feltárása érdekében. Ezekben az esetekben leggyakrabban igazságügyi pszichiáter és igazságügyi orvosszakértő bevonása alapján kerül sor az igazságügyi klinikai és mentálhigiéniai szakpszichológiai vizsgálatra, de a pszichológus szakértő önállóan is eljárhat, ha a kérdések kizárólag pszichológiai kompetenciában megválaszolhatók és a vizsgált reakciók nem eredményeznek mentális zavart, kóros pszichés viselkedést. Amennyiben ez utóbbi mégis fennáll, ez esetben igazságügyi pszichiáter társszakértő bevonása indokoltá válik annak megállapítása érdekében, hogy:

- fennáll-e valamilyen pszichés zavar és
- ez összefüggésbe hozható-e az eljárás alapját képező eseményekkel,
- továbbá milyen gyógyszeres vagy terápiás kezelés szükséges ennek javítása érdekében, vagy az állapot maradandó. Ezen kérdés megválaszolására részben pszichológus szakértő is jogosult (kivéve gyógyszeres kezelés), így például pszichoterápia szükségességét pszichológus szakértő maga is javasolhatja.

Így tehát veszteségek esetében (pl. hozzátartozó vagy bizonyos kompetenciák, illetve az egészség elvesztése) bekövetkező gyászreakció krónikussá, patológikussá válásakor iü. pszichiáter szakértő bevonása szükséges.

Nagyon lényeges a korábbi mentális állapotra vonatkozó adatok beszerzése (korábbi pszichológiai/pszichiátriai/neurológiai kezeléseket), az ezekről való tájékozódás az oksági összefüggések vizsgálata érdekében.

A személyiségben bekövetkező változás vizsgálata leggyakrabban csak korlátozottan lehetséges, mert a premorbid (balesetet, veszteséget megelőző) személyiség vonatkozásában csak ritkán rendelkezik a szakértő objektív adatokkal (pl. korábbi pszichológiai vizsgálat stb.). Ugyanakkor ebben a vonatkozásában szakértőnek szükséges figyelembe venni a korábbi életvezetést (esetleges devianciák, törések, tanulmányok, munkavégzés stb.). Ebből következtethető részben a korábbi személyiség harmonikussága vagy éppen diszharmonikussága, illetve az egyéb rendelkezésre álló információk alapján lehetséges ennek

megítélése (így pl. pedagógiai vagy munkáltatói vélemények, esetleg egybecsengő tanúvallomások, sportolási tevékenység, társadalmi aktivitás). A szociális kapcsolatokban történő beszűkülés megítélése ugyancsak más személyek előadása alapján lehetséges, szakértő erről közvetlenül meggyőződni nem tud, ugyanakkor a személyiségvizsgálatok ezt illetően is szolgáltathatnak megbízható adatokat (így pl. csökkent szociális érdeklődés, vagy a személyiség koartációja, mélyebben fekvő hangulati élet, melyek csökkentik a társas kapcsolati aktivitást).

5.1. Neuropszichológiai vizsgálat indokoltsága

Amennyiben a baleset, trauma koponya-agysérüléssel jár, vagy az előzményben neuropszichológiai kezelés szerepel egyéb okból (pl. stroke vagy agytumor) javasolt neuropszichológiai vizsgálat elvégzése, melyre neuropszichológia szakvizsgával rendelkező igazságügyi klinikai és mentálhigiéniai pszichológus szakértő hiányában neuropszichológus szakkonzulens is felkérhető. Ez nem csak kártérítési perekben, hanem büntetőügyekben polgári ügyekben is ilyen előzmények esetén indokolt.

A neuropszichológiai vizsgálat célja ezekben az esetekben az kognitív funkciók feltérképezése (figyelem, emlékezet, gondolkodás, intellektus stb.), az esetleges központi idegrendszeri sérüléssel járó (organikus) kognitív diszfunkciók feltárása, ezek összefüggésének vizsgálata az eljárás alapját képező traumákkal vagy ezek hiányában a pszichogén eredet valószínűsítése.

A neuropszichológus speciális, a neuropszichológiában ismert és alkalmazott vizsgálati eljárásokat alkalmazhat, melyek sok esetben nem standardizált tesztek, hanem egyszerű felismerésre, kivitelezésre irányuló próbák is lehetnek (pl. rajzolás, képfelismerés, írás, olvasás, szövegértés, számolás, mozgássor kivitelezése, dinamikus praxis próba stb.), melyek nem teljesítése rendkívül fontos adat lehet bizonyos kognitív sérülésekre való következtetés terén. Ugyanakkor a nemzetközi szakirodalomban elismert és hivatkozott, standardizált próbák is rendelkezésre állnak és alkalmazandók, akár számítógépes vizsgálati módszerekkel is (pl. Wisconsin kártyaszortírozás, Stroop-teszt stb.).

A vizsgálat célja ebben az esetben az is, hogy a meglévő adatok alapján következtetni próbáljon arra, hogy a jövőben a vizsgált személy életvezetésében segítségre szorul-e majd

vagy önállóan képes lesz azt menedzselni, esetleg terápiás támogatás mellett állapotában javulás vagy romlás várható-e.

6. Pályaalkalmassági vizsgálatok

Bírói pályaalkalmassági vizsgálat:

A bírói pályaalkalmassági vizsgálatokat a bírói pályaalkalmassági vizsgálatról szóló 6/2020. (V. 25.) IM rendelet írja elő. Azok elvégzését – ideértve a felülvizsgálatot is – az NSZKK állományába tartozó, vagy azzal megbízási jogviszonyban álló igazságügyi orvos, pszichiáter és pszichológus szakértőkből álló Vizsgáló Bizottságok és Felülvizsgáló Bizottságok végzik.

7. Közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatára irányuló eljárások, vagy egyéb hatósági eljárások lehetőségei

Minden olyan esetben, amikor adott hatóság döntésével szemben induló bírósági eljárásban valamely személy iü. szakértői vizsgálatát rendelik el a kirendelő végzésben feltett kérdések alapján kerül meghatározásra a vizsgálat célja, eszközei. Így sor kerülhet a közlekedésben való részvételre való képesség vagy bizonyos munkakörök betöltésére való alkalmasság vizsgálatára is, amennyiben az speciálisan pszichológus szakértői eszközökkel vizsgálható.

VII. Javaslat az ajánlások alkalmazásához

1. Az alkalmazás feltételei a hazai gyakorlatban

A módszertani levél alkalmazásának alapvető feltétele, hogy biztosítva legyenek a szakértői vizsgálat elvégzéséhez szükséges személyi és tárgyi feltételek, azok a mindenkori szakmai és jogszabályi feltételeknek megfeleljenek. A módszertani levél alkalmazásával biztosítható a szakértői vélemények egységes és magas szakmai színvonala. Közzétételét követően a módszertani levéltől való eltérést indokolni kell.

2. Az alkalmazást segítő dokumentumok listája

Jelenleg nem rendelkezünk ilyen dokumentumokkal.

3. A gyakorlati alkalmazás mutatói

Jelenleg nem állnak rendelkezésre ilyen mutatók.

VIII. A módszertani levél felülvizsgálatának terve

A módszertani levél a hatályos jogszabályi előírásokhoz és a szakmai minimumfeltételekhez igazodik. A módszertani levelet érintő lényeges jogszabályok változása esetén a módszertani levél felülvizsgálata során kívül szükséges, egyéb esetben hatálya 5 év.

A módszertani levél felülvizsgálatát a Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara elnökségének 95/2018. (III. 22.) határozata alapján a módszertani levelek kidolgozásának részletes szabályairól 4.1. pontja alapján az érintett szakmai tagozat vezetője a módszertani levélben rögzített határidő lejártát megelőző 60 napon belül indítványozza az Elnökségnél.

A 4.2. pont alapján rendkívüli felülvizsgálat szükségessége esetén a fenti pont alapján kell az eljárást lefolytatni, azzal, hogy a szakmai tagozat vezetője a rendkívüli felülvizsgálatot megalapozó indoklással egyidejűleg a felülvizsgálatra okot adó körülmény tudomásra jutásától számított 30 napon belül indítványozza a felülvizsgálatot az Elnökségnél.

Budapest, 2020. december „3.”

Schváb Zoltán

Schváb Zoltán Gábor

Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara

Elnök

IX. Szakirodalom

- Csigó K. (2018) *A Rorschach-teszt gyakorlati alkalmazása*, Medicina
- C.B.Gacono and F.B.Evans (2008) (szerk.) *The Handbook of Forensic Rorschach Assessment*, Routledge, New York, London, 60-70.o.
- Dr. Hajnal, Jánoskúti Gyöngyvér (2005): *Pszichológiai vizsgálati módszerek és azok hatékony alkalmazása a gyermekelhelyezési perek során* – Családi jog, 3. évfolyam, 4. szám, 30. oldal
- Hajnal Á. (1995) *A nevelői alkalmasság minősítése és a gyermekek kötődésének elvi és gyakorlati kérdései a gyermekelhelyezési perekben*. Magyar Pszichológiai Szemle, LI. (35) 1-2., 96-119.
- R.K. Otto, R.L. Demier and M.T. Boccaccini (2014) *Forensic Report and Testimony*, Wiley, New Jersey
- I.B. Weiner and R.K. Otto (2012) *The Handbook of Forensic Psychology*, Fourth Edition, Wiley,
- Czenner Zsuzsa, Hajnal Ágnes, Pataky Ilona, prof. Szegedi Márton nyomán (2005): *Az igazságügyi klinikai pszichológus tevékenységi protokollja*. In: Bagdy E., Túry F. (szerk.) *A klinikai és mentálhigiéniai szakpszichológia szakmai protokollja*. Grafológiai Intézet Budapest 60-73. old.
- Pataky Ilona (2011) *Igazságügyi pszichodiagnosztika*. In: Császár-Nagy Noémi, Demetrovics Zsolt, Vargha András szerk.: *A klinikai pszichológia horizontja*. KGRE L'Har,attan kiadó. 262-274. old.

X. Mellékletek

Beleegyző nyilatkozat (minta 1)

Alulírott (szül.i.:, an.:....., szem.ig.sz.:.....) aláírással igazolom, hogy iü. pszichológus szakértő (nyt.sz.:) az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendeletnek megfelelően a, mint kirendelő hatóság által sz. alatt elrendelt iü. szakértői vizsgálat megkezdésekor tájékoztatott a vizsgálat menetéről, az alkalmazandó módszerekről és a vizsgálat várható időtartamáról. Tudomásomra hozta azt is, hogy a vizsgálat során elhangzottak a szakértői vélemény részét képezik. Adataim kezeléséhez hozzájárulok. Esetleges kérdéseim feltevésére a vizsgálatban lehetőségem volt. Mindennek figyelembevételével a **szakértői vizsgálaton való részvételt vállalom/nem vállalom.**

A kirendelő hatóság fenti végzésében/határozatában megjelölt kiskorú **gyermeke(i)m szakértői vizsgálatához hozzájárulok/nem járulok hozzá.**

Egyúttal **beleegyzem/nem egyezem beleabba, hogy a vizsgálatról diktafon segítségével hangfelvétel készüljön**, melyet szakértő kizárólag a szakvélemény elkészítéséhez használhat fel, azt nyilvánosságra nem hozhatja.

Szakértőjelölt személye és közreműködése ellen a vizsgálat során kifogással élek/nem élek.

Dátum:

.....

(vizsgálandó személy)

Ezen nyilatkozat egy példányát átvettem.

.....

(vizsgálandó személy)

Beleegyező nyilatkozat – GDPR-hoz igazodó (minta 2.)

Alulírott (szül.i.:, an.:....., szem.ig.sz.:.....) aláírással igazolom, hogy iü. pszichológus szakértő (nyt.sz.:) az igazságügyi szakértői működésről szóló 31/2008. (XII. 31.) IRM rendeletnek megfelelően a, mint kirendelő hatóság által sz. alatt elrendelt iü. szakértői vizsgálat megkezdésekor tájékoztatott a vizsgálat menetéről, az alkalmazandó módszerekről és a vizsgálat várható időtartamáról. Tudomásomra hozta azt is, hogy a vizsgálat során elhangzottak a szakértői vélemény részét képezik. Esetleges kérdéseim feltevésére a vizsgálattal kapcsolatban lehetőségem volt.

Szakértő tájékoztatott, hogy a szakértői tevékenysége során birtokába jutott, illetve a szakvéleményben megjelenő személyes adatokat az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény, az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény, továbbá a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) szóló Európai Parlament és a Tanács 2016/679 Rendelete (2016. április 27.) rendelkezéseinek megfelelő módon kezeli.

Adataim kezeléséhez hozzájárulok, az adatkezeléssel kapcsolatosan kérdésem nincsen. Az Adatkezelési és adatvédelmi szabályzat megismerésére lehetőségem volt (a szabályzat a váróban kifüggesztve található)

Tudomásul veszem szakértő azon tájékoztatását, hogy a szakértői vizsgálat során kép- és hangfelvétel a vizsgált részéről nem készíthető, kivéve, ha ahhoz szakértő előzetesen írásos beleegyezését adja. Tudomásul veszem és betartom a szakértő azon tájékoztatást, hogy a szakértői folyamatról, a szakértői véleményről hamis információkat sehol (internet, írott vagy elektromos média stb. egyéb közzététel) nem terjeszthetek.

Mindennek figyelembevételével a **szakértői vizsgálaton való részvételt vállalom/nem vállalom.**

A kirendelő hatóság fenti végzésében/határozatában megjelölt kiskorú **gyermeke(i)m szakértői vizsgálatához is hozzájárulok/nem járulok hozzá.**

Egyúttal **beleegyezem/nem egyezem bele**abba, hogy a vizsgálatról diktafon segítségével **hangfelvétel készüljön**, melyet szakértő kizárólag a szakvélemény elkészítéséhez használhat fel, azt nyilvánosságra nem hozhatja.

Dátum:

.....

(vizsgálandó személy)

Ezen nyilatkozat egy példányát átvettem.

.....

Támogató nyilatkozat

A mellékelten megküldött Magyar Igazságügyi Szakértői Kamara „Az igazságügyi klinikai és mentálhigiéniai felnőtt- és gyermek szakpszichológia egyes szakértői vizsgálatairól” módszertani levelének a kiadását a módszertani levelet készítő bizottság tagjai az alább található aláírásaikkal - a 2016. évi XXIX. törvény 90. § (3). bekezdésében rögzítettekre figyelemmel - támogatják:

Mityók Csaba bizottsági elnök

Dr. Agárdi Tamás bizottsági tag

Faragó Ágnes bizottsági tag

Dr. Jekkel Éva bizottsági tag

Dr. Németh Rita bizottsági tag

Budapest, 2020. szeptember 07.

